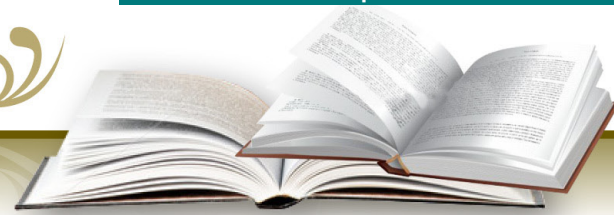

תורה והוראה

632

פרשת וירא תשפ"ג

קורא יקר,

כולנו יודעים שאברהם אבינו הוא עמוד החסד של העולם, הוא הקדיש את חייו ליצור מציאות חדשה של דאגה לזולת, הקרבה ונתינה, מציאות חדשה של חסד שלא הייתה מוכרת בעולם.

אולם בתורה מלבד תחילת הפרשה הדבר מופיע ברמז אחד קצר (בראשית כא, לג): 'וַיֵּטַע אֱשֶׁל בְּבְאֵר שְׁבַע', וחכמים אומרים לנו כי אש"ל הוא ראשי תיבות אכילה שתייה לוויה. אולם מעבר לרמז זה - שבלי פירושם של חז"ל ע"פ תורה שבעל פה לא היינו מבינים אותו בעצמנו, התורה לא מספרת לנו דבר נוסף על מפעל החיים של אברהם אבינו הנחלת רעיון החסד לצד רעיון ההכרה בא-ל אחד לעולם כולו.

כלומר המקרה היחיד שבו התורה מרחיבה ומספרת לנו לפרטי פרטים את מעשה החסד והנתינה של אברהם אבינו הוא בפרשת השבוע שלנו, שבו התורה מפרטת כיצד אברהם אבינו בעת מחלתו ביום חמסין נדיר 'כחום היום' הוא יוצא החוצה לחפש אורחים, וכאשר הוא מוצא אורחים, הוא עורך עבורם סעודת פאר הכוללת לשונות בקר ומטעמים נוספים, דברים שעובר אורח ממש אינו מצפה להם. בגמרא (ב"מ פו.) נלמד מכל פרט ופרט הקטן ביותר בסיפור זה מהו שכרו של אברהם אבינו, כיצד השם שילם לבניו במדבר בדיוק כפי שנהג עם האורחים, במעשה חסד נפלא זה זוכה אברהם אבינו להתבשר שהוא ושרה אשתו יפקדו ויוולד להם בנם יצחק, ומכאן עתידה

מאמר השבוע עוסק בשאלה איזה חולה מוטל עליו לקיים בו מצוות ביקור חולים? האם אדם שיש לו שבר חייבים לבקרו? האם המצוה היא עד שיסירו לו את הגבס? האם אדם שנזכר לו העיניים או הראש, או איבר אחר, חייבים לקיים בו מצוות ביקור חולים? מהו בעצם מצוות ביקור חולים? מה הבדל בין ביקור חולים למצוות גמילות חסדים רגילה? מנין נלמד מצוות ביקור חולים? מדוע ה' לא ביקר את אברהם אבינו ביומיים הראשונים שלאחר ברית המילה? איזה מבקר חולים פטור ממצוות סוכה? ואיזה חייב? מתי המבקר את החולה פטור מהחיוב של תפילה? איזה חולים אסור לבקרם? וכיצד בכל זאת נסייע להם? בשאלות אלו ועוד יעסוק מאמרנו השבוע.

איזה חולה מחייב ביקור חולים?

בגמרא (סוטה יד.) נאמר כי מצוות ביקור חולים נלמד ממה שיש חיוב להדבק בדרכו של הקב"ה, וכיון שהתורה מספרת בתחילת הפרשה כי כאשר אברהם אבינו חלה מחמת מילתו בא הקב"ה לבקרו. במאמר השבוע פרשת וירא תשפ"ג אעסקנו בהרחבה על מצוות ביקור חולים, השנה נעסוק בזוית נוספת של המצוה, איזה מיהו החולה שאנחנו מחוייבים לבקר אותו?

חולה באבר אחד

הפרשה כאמור פותחת בפסוק (בראשית יח א): 'וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֵי מְמָרָא וְהוּא יֵשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל כְּחֹם הַיּוֹם' רש"י (שם) מביא את דברי הגמרא (ב"מ פו.) בשם רבי חמא בר חנינא כי הקב"ה בא לקיים מצוות ביקור חולים, ובא ביום זה משום שהיה הדבר ביום שלישי למילתו של אברהם אבינו.

המהר"ל מפראג (גור אריה בראשי, יח א) ביאר שהגמרא דקדקה לומר שהמדובר הוא ביום השלישי למילה, משום שביומיים הראשונים של המילה האדם אינו מוגדר כחולה, אלא רק חולי של אבר, ורק ביום השלישי למילה האדם מוגדר כחולה מסוכן, כלומר שהאדם מוגדר כחולה בכל גופו, ולכן יש חיוב לבקר אותו.

המהר"ל מפראג ביאר שביום השלישי הזיהום מחמת המכה מתפשט, והמכה מתחילה להעלות מוגלה, וכן כרישי דם מתחילים להצרר במקום, ולכן ביום

השלישי כל הגוף חולה מחמת המילה. [נדגיש כי בימינו עקב תנאי ההיגיינה ואמצעי החיטוי המודרניים רמת הזיהום נמוכה או לא קיימת כלל, והתינוק גם ביום השלישי כבר אינו בהכרח חולה].

בכל אופן מדברי המהר"ל נלמד כי אדם שקיבל מכה באחד מאיבריו גם אם יש לו שבר והוא מגובס וכדומה, כל עוד וכל שאר הגוף מתפקד היטב, ואינו מושפע מהשבר, אין מצות ביקור חולים כלפיו.

הגרי"ח סופר (זרע חיים סי' כ) כתב על דברי המהר"ל שהדברים מופיעים גם בכתבי רבינו האריז"ל (שער המצות פר' ויחי יד): שכתב שיש חיוב לבקר את החולה כיון שחסר לו שער החמישים, ולכן שכנה מראשתיו, ולכן הוא נופל בחולי על המיטה שהוא מט - ה, כלומר נשאר לחולה רק מ"ט [49] שערים, וה' על ראש המיטה. לא ננסה להבין עניני קבלה שאנחנו לא מוסגלים להבין אולם הגרי"ח סופר מוכיח מדברי האריז"ל הללו שהוא סובר כמהר"ל שביקור חולים הוא רק בחולה שמחמת החולי הוא שוכב במיטה.

וכן הורה הגרי"ש אלישיב זצוק"ל הלכה למעשה (מצות ביקור חולים [פרשטיין] פ"ז אות ז) שחיוב ביקור חולים אינו כשאחד מאיבריו חולה, כגון כאב עינים כאב אוזניים שבר וכדומה, ובהמשך נראה באיזה תנאים גם חולי באחד מהאיברים מחייב ביקור חולים.

ההבדל בין ביקור חולים לגמילות חסדים

אולם נשאלת השאלה האם אדם ששבר את ידו או רגלו, גובס ומרגיש מצוין פיזית, אולם הוא אינו יכול לתפעל את הבית, מרותק למיטה או לכורסא בסלון, בודד וחסר חברה, האם אין מצות ביקור חולים באדם זה?

התשובה לכך היא שאמנם בוודאי קיימת מצות גמילות חסדים, כפי שיש חובה לבקר ולסייע לכל אדם במצוקה, ובפרט כאשר אינו יכול לתפקד, אולם המצוה המיוחדת של ביקור חולים לא קיימת במקרה זה.

קיימם כמה הבדלים בין מצוות ביקור חולים למצוה לבקר אדם שכואב או שהוא מוגבל שיש בכך מצוות גמילות חסדים:

א. במצות ביקור חולים נאמר שגם אם יש סכנה קלה למבקר, המבקר חייב לבקר את החולה. הדוגמא שהובאה בגמרא (ב"מ ל:): כאשר אדם שהוא בן מזלו המדויק של החולה מבקרו, הוא נוטל 1/60 מהחולה מהחולה ומעבירו לעצמו, ומכל מקום חייב לבקר את החולה.

ב. במצות ביקור חולים נאמר (נדרים מ.) שהנמנע מלבקר את החולה כאילו שופך דמים, משום שלעיתים החולה נתון במצוקה ואין מי שינקה ויאורר את החדר, או יעודד את רוחו, או יתפלל עליו, והוא עלול להפטר מהעולם, ולכן בכל חולה חובה עלינו לחשוש שמא זה מצבו, ולבא לבקרו. אולם במקרה והמדובר בשבר או חולי של אבר מסוים, כל שלא ידוע לנו שאם נמנע מלסייע ליהודי זה עלולה לגרום לו סכנה, לא נאמר על מי שנמנע מלגמול חסד שהוא שופך דמים, אף שביטל מצוה חשובה של חסד.

ג. במצות ביקור חולים נאמר הכלל שהעוסק במצוה פטור מהמצוה, דבר שלא נאמר במצות גמילות חסדים, וראה להלן הכללים בזה.

ד. במצוות ביקור חולים נאמרו כמה כללים כיצד עושים זאת, באיזה שעה ביום, מה חובה לדבר עם החולה ועוד. [הלכות אלו התבארו בשולחן ערוך (יו"ד סי' שלה) ועסקנו בהם במאמר השבוע פרשת וירא תשפ"א]. אולם הלכות אלו לא

לצמוח עם ישראל, האומה אשר תיישם ותנחיל לדורי דורות את משנתו של אברהם אבינו הן בהכרת הבורא והן בהנחלת מידת החסד לעולם כולו.

ונשאלת השאלה הרי באמת כל הסיפור בפרשה כלל וכלל לא היה מעשה חסד באמת, האורחים בפרשה היו מלאכים, הם לא היו זקוקים כלל האוכל, להפך האוכל שהגיש להם אברהם אבינו היה עבורם מטרד, הגמרא (ב"מ פו.) לומדת מכאן כי אסור לאורח לשנות ממנהג המקום, שהרי המלאכים אכלו אצל אברהם אף שקשה להם הדבר לאכול כדרך שבני אדם אוכלים, ולא רק שלא עשה עמהם חסד וטובה, הטריחם לדבר שמנוגדים לטבעם ומהותם. [ראה במדבר רבה (י ה)]. יוצא שלא רק שאין כאן שום חסד, יש כאן מטרד לאורחים-מלאכים. אז מדוע דווקא מעשה חסד זה נבחר לספר לנו על חסד והמיוחד של אברהם אבינו, והוא מעשה החסד שבזכותו זכה אברהם אבינו לכל מה שזכה.

הגאון רבי אהרן קוטלר זצוק"ל הוכיח משאלה זו שבורא עולם אינו זקוק למעשים שלנו, כאשר אנחנו מנסים לעשות חסד אם הזולת ובסוף נכשלים, אין לכך שום משמעות, משום שהבורא צריך את המעשים שלנו את העבודה שלנו, את האכפתיות שלנו לזולת, ולכן דוקא מעשה החסד שמהווה דוגמא למפעל חייו של אברהם אבינו, הוא המעשה שהצריך כוחות נפש עצומים, שהיה ניסיון גדול, מעשה שהיה לאברהם אבינו מספיק סיבות טובות והגיוניות לפטור את עצמו, ואיש לא היה בא אליו בטענות, והוא התאמץ בכל זאת לעשות חסד, ובצורה מושלמת בלי לוותר על כלום.

מהדברים נלמד שאם התאמצנו בכל כוחנו השתדלנו לעשות חסד או כל מצוה אחרת, ובסוף זה לא הצליח, אין סיבה שנצטער ונשבר, משום שבורא עולם אינו צריך את התוצאות, הוא זקוק למעשים ולמאבקים שלנו, לעמידה בניסיון, להשתדלות למאמץ.

ואילך על כל הציבור מוטל החובה לבקר את החולה. אמנם אם החולי החמיר כולם מבקרים כבר ביום הראשון. ונחלקו הפוסקים בטעם הלכה זו, בלבוש (יו"ד סי' שלה סעיף א) משמע שהטעם הוא משום שהוא עדיין אינו חולה עד היום השלישי, ולכן רק החברים הקרובים היכולים לעשות לו נחת רוח נכנסים אליו. אולם החל מהיום השלישי שהוא חולה החיוב מוטל על כולם לבקרו. ואילו הט"ז (יו"ד סי' שלה סק"א) סבר שהטעם הוא משום שאם לא הכביד עליו החולי יש ענין שלא יתפרסם שהוא חולה, משום שהפרסום מזיק שהוא חולה מזיק למזלו של החולה, ורק לאחר שלשה ימים שהדבר כבר התפרסם מצוה על כולם להכנס לבקרו.

למעשה הטעם הראשון תואם את דעתו המהר"ל מפראג כי מצות ביקור חולים הוא רק כאשר האדם חולה, אולם כאשר אינו חולה אלא רק חלש, או שלקה מאחד מאיבריו אין מצות ביקור חולים אלא רק מצות גמילות חסדים המוטלת על חבריו וקרוביו היכולים לשמח אותו. וכך גם נראה מהרמב"ם (אבל פי"ד ה"ה) שפסק בהלכות ביקור חולים רק את הדין שיש לבקר את החולה מיום השלישי למחלתו והלאה, ותמה הכסף משנה שהרי מקור הלכה זו הוא בירושלמי (פ"ג דפאה ה"ז) ושם נאמר שקרובים וחברים מבקרים מהיום הראשון. אולם אם ההלכה שחברים וקרובים מבקרים ביום הראשון מדין גמילות חסדים, אך החובה של לבקר חולה הוא רק מהיום השלישי, מובן היטב מדוע בהלכות ביקור חולים לא מנה הרמב"ם את ההלכה הזו, ואילו בהלכות גמילות חסדים הדבר פשוט שאם חבר או קרוב לא חש בטוב חובה להכנס ולעודד את רוחו.

מתי יש פטור של עוסק במצוה

במשנה (סוכה כה): נאמר 'שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה. חולים ומשמשיהם פטורים מן הסוכה'. הגמרא (סוכה כו.) מבארת כי הדין שחולים ומשמשיהם פטורים מהסוכה אינו אמור דוקא בחולה שיש בו סכנה, אלא גם בחולה שאין בו סכנה, ואפילו חולה של כאב עיניים או כאב ראש. ומספרת הגמרא כי רבן שמעון בן גמליאל העיד שפעם אחת בהיותו בקיסריה בסוכות חש כאב עיניים, ורבי יוסי בריבי התיר לו ולמשמשו לישון מחוץ לסוכה. הגמרא מוסיפה כי אף אדם המצטער פטור מהסוכה, אולם ההבדל בין מצטער לבין חולה הוא כי הפטור של חולה כולל את משמשו הבריאים, ואילו אדם המצטער אף שהוא פטור מהסוכה, במידה והוא נזקק לאדם שישמש אותו, אותו אדם אינו פטור מלאכול ולישון בסוכה מחמת כך.

נאמר במי שמסייע לאדם מוגבל עקב שבר או חולי שונה באיבר אחד מהגוף.

קו' הפסקי תשובה מחלצתו חמה

הפסקי תשובה (ח"ב פיטורסקי, סי' רמב) הביא את דברי המהר"ל הלכה למעשה, אולם בהערה למטה הקשה על סברת המהר"ל, שהרי נאמר בגמרא (נדרים מא.) שאין מבקרים חולה אלא עם "חלצתו חמה" - הגדרה של חולי כבד שעלה החום וכל הגוף חולה [רש"י והר"ן (שבת קלז.) מפרשים שנחלץ ממנו החולי ע"י החום, תוס' (נדרים מא.) מפרשים שהחום התחזק]. ושואלת הגמרא מה הכוונה, ומבארת הגמרא שהכוונה שאסור לבקר חולה במחלת מעיים, מחלת עיניים וכאב ראש. וביארה הגמרא את הטעם משום שאדם עם שלשול מתבייש ממצבו, ואילו אדם עם מחך עיניים או כאב ראש קשה עליו לדבר, והביקור מטריד אותו.

והקשה הפסקי תשובה לפי המהר"ל מפראג מדוע לא ביארה הגמרא בפשטות שהכוונה שרק חולי גמור ש"חלצתו חמה" מחייב ביקור, ולא חולי מקומי כמו כאב עיניים. [ראה לדוגמא (יבמות עא.) שתינוק ש"חלצתו חמה" אסור למול במשך 7 ימים מאז שהתפא. אולם אם הוא סבל מכאב עיניים, מיד כשהוא מתרפא מותר למולו].

ובנוסף בגמרא מבואר שבכאב עיניים אסור לבקר את החולה רק משום שהדיבור קשה עליו, אך אין בעיה לבקר אותו בלי לגרום לו לדבר. ואכן בשלחן ערוך (יו"ד סי' שלה סעיף ח) נאמר שבמקרים אלו יבקרו את החולה בחדר החיצוני, ויבדקו שיש לו את כל מה שהוא זקוק לו, ויתעוררו להתפלל עליו, בלי להכנס לחדר הפנימי כך שבמקרה של חולי מעיים הוא לא יתבייש, ובמקרה של קושי לדבר הוא לא יצטרך לדבר עם המבקרים.

אמנם נראה כי הגמרא כתבה כי במקרים אלו קיים איסור לבקר את החולה, ואילו המהר"ל דיבר על מצבים שבה אין חיוב של ביקור חולים אך יש מצוה של גמילות חסדים, ולכן לא שייך לפרש את דברי הגמרא במקרה זה משום שאין בכך איסור.

לסיכום: חיוב של ביקור חולים יש רק במקרה והאדם חולה בכל גופו, אולם איסור לבקר יש רק במקרים שבהם לחולה יש קושי או אי נעימות בביקור.

ממתי יש לבקר את החולה

הלכה נוספת נפסקה בשלחן ערוך (יו"ד סי' שלה סעיף א) כי ביומים הראשונים למחלה רק קרובי המשפחה והחברים הקרובים של החולה יבקרו אותו, ואילו מהיום השלישי

הפטור של החולה הוא מצד תשובו כעין תדורו

הראשונים (רבינו יהונתן מלונגיל סוכה כו. ד"ה ואפילו; תלמיד הרמב"ן (מהד' בלוי סוכה כו. ד"ה אפילו; הרא"ה סוכה כו. ד"ה אמרי; הריטב"א סוכה כו. ד"ה פרצה; רבינו מנוח הל' סוכה פ"ו ה"ב; קרית ספר שם) ביארו שהפטור של חולה הוא משום שנאמר בתורה שהישיבה בסוכה צריכה כעין הצורה שאדם דר בביתו, ואדם בביתו כאשר הוא חולה עובר יחד עם משמשו למקום נח יותר או מתאים יותר לתהליך הריפוי אף שאינו בביתו, ולכן זו היא סיבה שגם מהסוכה מותר לצאת. [ראה שערי תשובה (או"ח סי' תרמ סק"ג) בשם השבות יעקב (ח"ג סי' מז)].

הפטור משמשי החולה הוא מצד שלוחי מצוה

מאידך בקובץ שעורים (ח"ב סי' מו סק"א) הוכיח ששיטת הגאונים (מהד' ליק תרכד, סי' נא) שסיבת הפטור הוא משום משמשי החולה עוסקים במצווה ולכן הם פטורים מסוכה, ע"פ הכלל שכל העוסק במצוה אחת פטור מלקיים מצוה אחרת. ומסיבה זו הגאונים כתבו שאם החולה אינו יכול להתפלל מחמת החולי, גם משמשי החולה פטורים מתפילה, שהרי הם עוסקים במצוות טיפול וריפוי בחולה. בקובץ שיעורים מבאר שהמצוה היא מה שמבואר בגמרא שאם מצוות השבת אבידה כוללת את השבת ממנו של חבר, כל שכן שהיא כוללת השבת גופו, כולל במקרה ואדם יכול למנוע נזק רפואי לחברו, או לרפאותו, הוא מחוייב בכך.

בדומה לכך המשנה ברורה נקט להלכה (סי' תרמ סק"ו-ז): שהחולה עצמו פטור מהסוכה משום שאילו היה חולה כל השנה, היה עוזב את ביתו למקום שהכי יקל עליו את החולי. (רבינו מנוח. שעה"צ סק"ט). ואילו המלווה פטור משום שהוא עוסק במצוות ביקור חולים, ולכן הוא פטור מן מצוות סוכה. (לבוש שעה"צ סק"י).

האם משמשי חולי של אבר עוסקים במצוה

ונשאלת השאלה לפי המבואר במהר"ל מפראג שכאב של אבר בודד כגון כאב עיניים אינו נחשב חולה, מדוע משמשי אדם זה נחשבים שהם עוסקי במצוה, ופטורים מהסוכה, והרי מצות ביקור חולים הוא רק כאשר אדם חש בכל גופו ומוגדר כחולה?

למעשה הדבר תלוי במחלוקת האם כאב באחד מאיברי האדם פוטר את משמשו מהסוכה, שיטת המאירי (סוכה כו. ד"ה כבר ביארנו) כי כוונת הגמרא לומר שאף שאין סכנה במחלתו, ואף אם אינו מחלה גמורה אלא חש בראשו או בעיניו או בכל אחד משאר איבריו, מכל מקום הוא ומשמשו פטורים מהסוכה.

ואילו מהר"י עייאש (לחם יהודה סוכה פ"ו ה"ב), כתב שדווקא מיחוש הראש והעין שהם אברים ראשיים בגוף, אבל מיחוש יד או רגל וכדומה אינו פוטר את המשמשים מהסוכה. [וכפי שנאמר בגמרא (שבת יא.): 'כל מיחוש ולא מיחוש ראש', וכן נאמר בגמרא שעל כאב עיניים (ע"ז כח): מחללים את השבת, משום שהלב תלוי בעיניים, וכאב עיניים עלול להגיע ללב. ולדבריו כוונת הגמרא שדוקא כאב ראש או עיניים נחשב חולי שחובה לבקרו, אך לא מכה בשאר איבריו, וכפי שכתב המהר"ל מפראג.

החילוק בין ביקור חולים למשמשי חולים

אולם יתכן שגם לדעת המאירי ישנו הבדל בין משמשי חולה לביקור חולים, ויש בכך חילוק עקרוני בהבנת המצוה, משום שיש שני חיובים שונים:

א. ביקור חולים הוא מלשון ביקורת - וכפי שחכמים כותבים מבקרים את הקרוב, כלומר על המבקר לחקור ולהתבונן מה הוא יכול לעשות להקל את החולה. וכפי שנאמר בהלכה שלאחר שהוא רואה את יסוריו של החולה, מוטל עליו להתפלל לשלמו. וכן מוטל עליו להתבונן האם הכל בסדר אצל החולה, או שמא הוא זקוק שינקו לו את החדר ויאווירו אותו, או ידאגו לו למזון ושתיה. או שהוא זקוק שיעודדו את רוחו. כלומר המצווה אינה בהכרח לסייע לחולה, אלא להיות במקום לוודא שהכל תקין. ומצוה זו קיימת רק כשהאדם מוגדר כחולה ולא כשחש כאב מאחד מאיבריו.

ב. אולם קיים מצוה שונה, והוא כי קרוביו או חבריו של החולה צריכים לשמש אותו ולסייע בכל מה שנדרש. לנקות לו את חדרו ולהביא לו מזון כמעשה דרבי עקיבא ותלמידו, וכדומה (נדרים מ.). ואילו משמשי החולה הוא רק כשידוע במה יכול לשמשו ולסייע שלא יחלה טפי. ומצוה זו קיימת גם כשאדם סובל סבל רק באחד מאיבריו.

ואכן המשנה ברורה (סי' תרמ ס"ק יא) כתב כי חולה קל כגון חש בעיניו או בראשו הפטור למלווה של החולה מסוכה הוא רק בזמן שהחולה זקוק לאדם המשמש אותו, אך חולה גמור הנמצא בחשש סכנה, הפטור של המלווה מסוכה הוא אף כשהחולה אינו צריך לו, והוא נמצא שם רק כדי שאם יקרה משהו והחולה יצטרך עזרה הוא יהיה זמין.

דוגמא נוספת הוא חולי מעיים שקיים איסור לבקרו (שו"ע י"ד סי' שלה סעיף ח) או יש חיוב לשמש אותו (שם סעיף י), משום שביקור לשם ביקורת לחוד תעמיד אותו במצב לא נעים, אולם בודאי יש חיוב לטפל ולדאוג לרפואתו למרות האי נעימות של מצבו.

סיכום:

מצות ביקור חולים מהותו להעביר ביקורת על מצבו של החולה, ולוודא שהוא אינו זקוק לדבר מה, וזה כולל לטפל במקום המצאותו כגון נקיון ואוורור, לוודא שדואגים לתזונתו הראויה, לוודא שמצב רוחו טוב, ואם יש צורך לעודד את רוחו, ובפרט להתפלל עליו. מצוה זו

קיימת משעה שהכביד החולי על האדם, אך אינו בכאב מקומי, ואף שבר וכדומה, והוא מוטל על כל יהודי באשר הוא, קיום מצוה זו גם פוטר את המבקר ממצות עשה אחרת כגון סוכה או תפילה. קיימת מצוה אחרת להעניק סיוע לאדם הסובל, וחיוב קיים גם כשאדם אינו מוגדר עדיין כחולה.

שו"ת הלכתי

מתוך השאלות שנשאלו באתר האינטרנט din.org.il בשבוע האחרון

ברכות התורה למי שקם באמצע הלילה ללמוד וחוזר לישון

שאלה:

שלום לכבוד הרב רציתי בבקשה לדעת האם אני צריך לומר ברכות התורה במידה ואני רוצה ללמוד עוד קצת וללכת לישון. תודה רבה

תשובה:

באופן כללי, אם ישן שינת קבע על מיטתו אפילו בתחילת הלילה, עליו לברך ברכות התורה מיד כשהוא קם אם רצונו ללמוד. ואם נרדם אחר כך שוב וקם אינו מברך שוב ברכות התורה. אלא שבאופן זה, כדי שלא להכנס לספק ראוי שיכוין בברכתו שאינו רוצה לצאת ידי חובה אלא לזמן שהוא ער ואם ירדם יצטרך לברך שנית. במקרה שהלך לישון בתחילת הלילה בכוונה תחילה על דעת לקום כעבור שעה שעתיים וללמוד, נחלקו הפוסקים אם שינה זו נחשבת הפסק ולחייבו על ידי כך לברך ברכות התורה כשיקום. ראה שו"ע סי' מז סעי' יב - יג ובמשנה ברורה שם ס"ק כח - כט. ובערוך השולחן הוסיף, שאם הוא יודע שהוא מתעתד לחזור לישון אין הוא חייב לברך אלא אם כן היה הדבר לאחר חצות הלילה. על מחלוקת הפוסקים במי שישן בתחילת הלילה מתוך כוונה לישון לאחר מכן פעם נוספת את שנתו העיקרית, ראה שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' שלז שחייב לברך פעמיים אך כדי לצאת מן הספק יעשה תנאי כנ"ל, או יכוון באהבת עולם אם עדיין לא התפלל [איך הלך לישון לפני ערבית? הרי לא מועיל שומר לשינה?] ולעומתו בשו"ת קרן לדוד סי' יא ותשובות והנהגות ח"א סי' טז שמברך לאחר השינה העיקרית שביניהן, וע"ע מש"כ בזה בשו"ת מנחת יצחק ח"י סי' ז.

קידום לימודי הילדים מכספי מעשר

שאלה:

האם ניתן להשתמש בכספי מעשר עבור הוצאות חינוך ילדים, חוגים לילדים, לימוד תורה לילדים?

תשובה:

שלום וברכה
בכל מה שמקובל בכל בית לתת לילד, שכר לימוד בתלמוד תורה וכדומה, אין לתת מכספי מעשר למעט מצבי דחק

ממש, אבל מה שמעבר לכך באופן מובהק, למשל הצמדת אברך לילד לקידום אישי באופן שאין לו קושי מיוחד אלא להעשרה וכדומה - זה אפשר לתת מכספי מעשר.

מקורות:

בספרי הראשונים והאחרונים האריכו לדון האם מותר ליטול ממועות מעשר לצורך מזונות הבנים שמעל גיל שש שנים מכספי מעשר, דעת המהר"ם מרוטנבורג (סי' עה) להקל, וכ"כ התשב"ץ ח"ב סי' קלא), הש"ך יו"ד סי' רמט ס"ק ג, שו"ת באר שבע סי' מא ועוד. אולם, הט"ז סי' רמט ס"ק א כתב, שהואיל וניתן לכופף את האב לפרנס את בנו, אע"פ שגדר החיוב הוא מדין צדקה, לא ניתן לעשות זאת מכספי מעשר, וכדבריו הסכים בשו"ת אבני צדק יו"ד סי' קמב. בשו"ת בית דינו של שלמה יו"ד סי' א כתב, שאף לדעת המחמירים בזה, אפשר שיש להקל כשהם למעלה מגיל מצוות, אולם, בשו"ת אבני צדק החמיר גם באופן זה. כמו כן, בזמנינו שהחוק מחייב לפרנס את הבנים עד גיל 18 יש מקום גדול לומר שעד לאותו הזמן דינם כבני 6.

על תשלום שכר לימוד הבנים נחלקו הדעות: בס' אהבת חסד פי"ט אות ב כתב שהואיל והאב מצווה ללמוד עם בנו לא ניתן לעשות זאת מכספי מעשר, וכן נראה מדברי הבאר שבע שם. אולם, בס' לקט יושר יו"ד עמ' 76 נראה שחילק לענין זה בין מדרשים ואגדות שאינו חייב ללמדו וממילא מותר לעשות זאת מכספי מעשר, לתורה שבכתב שיש לאסור. בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב סי' קיג חילק לענין זה בין שכר הלימוד לבנים לבנות, שהואיל ואין מצוה ללמדן תורה מותר לעשות זאת מכספי מעשר, ומכל מקום מסקנתו להחמיר בכך כיון שהחוק מחייב לשלוח אותן למוסד כל שהוא. בשו"ת משנה הלכות ח"י סי' קנט הקל בכך לענין שכר לימוד הבנות, ונראה שלדבריו גם לימודים תיכוניים לבנים בכלל היתר זה.

בשר ודגים יחד בתנור

שאלה:

חממו אצלנו בטעות דג ועוף בב"א כאשר התבניות מכוסות אך לא הרמטית. היה מונח עליו הכיסוי בלי שיסגור את הצדדים. מה דינם? ומה דין התנור?

תשובה:

שלום וברכה

כיון שהיה מכוסה בדיעבד אפשר לאכול. בסופו של דבר הכיסוי הזה מבטל את עיקר האידוי, וכן לא ברור שבתנורים שלנו יש זיעה. להבא כמובן יש להזהר לא לעשות זאת.

מקורות:

ישנם בתנורים ב' חששות מצד זיעה ומצד ריחא, ודנו אחרונים בתנורים בזמננו אם יש לחשוש לזיעה בתוך התנור [ענין הזיעה נוצר מכח פגישת חום וקור כידוע, ובתנור שכולו חם אין האדים ממשיים כ"כ, והנידון אם יש להקל לומר שאין זו זיעה הגורמת לאיסור], ובשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל מביאים להחמיר לחשוש לזיעה בתנורים, [ויש לזה סמך מדברי המג"א הלכות הגעלת כלים אור"ח תנ"א] ובשם הגר"פ שיינברג זצ"ל מביאים להקל. [ויש לזה סמך מיור"ד סי' ק"ח ובצדדי השאלה יש להרחיב, ואי"ה חזון למועד].

ויש חשש נוסף בתנור קטן וסתום מצד ריחא המבואר בפסחים ע"ב, וביר"ד סי' ק"ח סעי' א' לשיטת הרמ"א להחמיר דאף דיעבד ריחא מילתא בתנור קטן וסתום [ושעור גדול היינו מחזיק י"ב עשרונים ובאופן המדידה נחלקו אחרונים עיין יור"ד סי' צ"ז בפת"ש ופרמ"ג שם ובחכ"א ריש כלל ס"ב ובבינ"א שם, ושמעתי ממורה הוראה שתנורים ביתיים הרגילים מצוי שיהיו מהם גדולים], ומפני חששות אלו אין לאכול את התבשיל עם חלבי, ונראה שכך הוא גם לגבי דגים ובשר.

לשלם לפועל עבור פעולה לא חוקית

שאלה:

שלום וברכה,

מישהו הציע לי שיפרסם את העסק שלי באמצעות שליחת מודעת הפרסומת של העסק שלי למאגר של 120,000 כתובות מייל שיש ברשותו תמורת תשלום של 1000 ש"ח.

לתומי הסכמתי.

לאחר מכן הוברר לי ש"חוק הספאם" אוסר שליחת מודעות פרסומת לכתובות מייל מבלי שבעל חשבון המייל נתן מראש את הסכמתו לכך. והדבר אף עלול להגיע לתביעה עם פיצוי ע"ס 1000 ש"ח עבור כל פרסום שנשלח ללא הוכחת נזק (חפשו בגוגל "חוק הספאם").

שאלתי, האם הלכתית, הוא מחויב להחזיר את הכסף במידה ופירסם בפועל/לא פירסם? האם ניתן לתבוע על כך בבית דין?

תודה

תשובה:

שלום וברכה,

לאחר שפרסם חייבים לשלם עבור הפרסום. ולמרות שהפרסום לא חוקי, חייבים לשלם לו כיון שבפועל הוא עשה את מלאכתו. אם הוא עדיין לא פרסם ניתן לבטל את העסקה ולדרוש שלא יפרסם, מאחר והלקוח לא ידע מהחוק זכותו לטעון שיש כאן טעות ולבטל את העסקה.

בהצלחה.

מקורות:

הגמרא במסכת ראש השנה כב, ב מספרת: "פעם אחת בקשו בייתוסין להטעות את חכמים, שכרו שני בני אדם בארבע מאות זוז, אחד משלנו ואחד משלהם. שלהם העיד עדותו ויצא. שלנו, אמרו לו: אמור כיצד ראית את הלבנה? אמר להם: עולה הייתי במעלה אדומים, וראיתו שהוא רבוץ בין שני סלעים, ראשו דומה לעגל, אזניו דומין לגדי, קרניו דומות לצבי, וזנבו מונחת לו בין ירכותיו. והצצתי בו, ונרתעתי ונפלתי לאחורי. ואם אין אתם מאמינים לי - הרי מאתים זוז צרויין לי בסדיני. אמרו לו: מי הזקיקך לכך? אמר להם: שמעתי שבקשו בייתוסים להטעות את חכמים, אמרתי: אלך אני ואודיע להם, שמא יבואו בני אדם שאינם מהוגנין, ויטעו את חכמים. אמרו לו: מאתים זוז נתונין לך במתנה, והשוכרך ימתח על העמוד". פירש רש"י: מאתים זוז נתונים לך במתנה - ותהא רשאי לעכבן, ואף על פי שלא השלמת תנאי שלך לשוכרך, דיש רשות לבית דין לקנוס ממון ולעשותו הפקר.

מבואר ברש"י שני הלכות. א. אם היה משלים את הפעולה והיה משקר בבית דין היה מגיע לו שכרו מהדין. ומכאן הוכיח הנתניבות (סימן ט ס"ק א) שאם שכרו אותו לעשות דבר איסור, ועשה את פעולתו, חייבים לשלם לו את שכרו.

עוד מוכח מרש"י שאם לא סיים את פעולתו לא מגיע לו שכרו, ורק בסיפור שם הקנו לו הבית דין את הכסף משום שהפקר בית דין הפקר.

ולפ"ז אם שכר פועל שיעשה לו דבר לא חוקי, והפועל השלים את פעולתו, חייב לשלם לו את שכרו, שהרי אפילו אם נשכר לעשות דבר שאסור מהתורה חל השכירות.

ואם לא השלים את פעולתו אין חייבים לשלם לו, ומסתבר שגם יכול לבטל את השכירות, משום מקח טעות שלא ידע שיש איסור חוקי לשלוח מיילים של פרסומות שלא בהסכמה.